

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра образотворчого мистецтва

3.4. *Завідувач кафедри образотворчої і
навчально-методичної роботи,
проф. Гаврилюк
[Signature]* 2015 р.

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни
підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
напряму 6.020205 – Образотворче мистецтво

Луцьк - 2015

**Програма навчальної дисципліни для студентів «Основи наукових досліджень» за
напрямом підготовки 6. 020205-Образотворче мистецтво**

Знак 2015 р. *14* с.

Розробник: Берlach Олександр Павлович, к.арх., доц.

Рецензент: Лесик Олександр Володимирович, д.арх., професор

Програма навчальної дисципліни розглянута

і затверджена на засіданні кафедри

образотворчого мистецтва

протокол № *3* від *5 листопада* 2015р.

Завідувач кафедри

доктор архітектури, професор

Лесик О.В.

Програма навчальної дисципліни схвалена

науково-методичною комісією інституту мистецтв

Протокол № *1* від *11* 2015р.

Голова методичної комісії

доцент

Шиманський П.І.

Програма навчальної дисципліни

Схвалена науково-методичною радою університету

Протокол № *3* від *18.11.* 2015р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ.

Робоча програма навчальної дисципліни « Основи наукових досліджень » складена на основі програми навчальної дисципліни, навчального плану з урахуванням навчального навантаження студента і містить такі розділи:

1. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів 3	0202-мистецтво	нормативні дисципліни	
	6020205- образотворче мистецтво		
Модулів 3	Образотворче мистецтво	Рік підготовки	1
Змістових модулів 2		Семестр	1
ІНДЗ: немає		Лекції	20 год.
Загальна кількість годин 90		Практичні	26 год.
Тижневик годин (для денної форми навчання) аудиторних 2,5 самостійної роботи 2	бакалавр	Лабораторні	0 год.
		Самостійна робота	38 год.
		Консультації	6 год.
		Форма контролю: 1 семестр - залік	

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Мета** – дати майбутнім фахівцям систематизоване уявлення про теоретичне і практичне підґрунтя для ефективного проведення наукових досліджень, ознайомити студентів із методологією і методами дослідження, інформаційним забезпеченням науково-дослідної роботи, основними вимогами щодо оформлення наукових результатів, ввести елементи наукової творчості у професійно орієнтовані дисципліни, сформувати наукову культуру студентів.

1.2 **Основними завданнями** дисципліни «Основи наукових досліджень» є:

- ознайомити студентів зі специфікою наукової діяльності;
- дати основні знання про особливості наукового стилю, його жанрову своєрідність і вимоги щодо структурно-семантичної організації різних типів наукових текстів;
- допомогти визначити актуальні напрями досліджень у різних галузях сучасної української науки;
- окреслити коло пріоритетної тематики наукових досліджень ;
- визначити найуживаніші загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень і навчити застосовувати їх у відповідних галузях наукових знань;
- навчити студентів методиці збору й опрацювання теоретичної інформації та фактичного матеріалу;
- сформувати вміння оформляти бібліографію відповідно до прийнятих вимог, а також практичні навички наукового викладу інформації.

1.3 Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати:

- теорію наукових досліджень, зокрема критерії науковості знань, види наукових досліджень;
- організаційну структуру науки;
- особливості організації науково-дослідницької діяльності студентів;
- структуру і логіку наукового дослідження;
- загальну методологію наукової творчості;
- методи пошуку і обробки наукової інформації;
- загальні вимоги щодо підготовки, оформлення і захисту курсових (дипломних) робіт;
- форми наукової комунікації.

вміти:

- сформулювати тему наукового дослідження відповідно до його жанрового статусу;
- використовувати методи й методику аналізу відповідно до теми дослідження;
- вибирати оптимальну джерельну базу;
- збирати й систематизувати фактичний матеріал;
- добирати й опрацьовувати наукову літературу;
- структурувати вступну, основну й висновкові частини наукової роботи;
- висловлювати думку науковим стилем;
- доречно цитувати, покликатися на міркування інших, систематизувати погляди різних учених на конкретну проблему, вміти коректно полемізувати й висловлювати власну точку зору;
- оформлювати бібліографію відповідно до чинних вимог;
- оптимально добирати способи унаочнення дослідження на захисті;
- підготувати текст виступу і наукове дослідження до захисту.

2. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Організаційна структура науки.

Тема 1. Специфіка науково-дослідницької діяльності.

Предмет і сутність науки як сфери людської діяльності. Понятійний апарат науки. Класифікація наук. Організація наукової діяльності в Україні.

Тема 2. Основи методології та методи наукової роботи.

Методологія науки. Поняття методології як наукової категорії. Теорія і метод, загальнонаукові та спеціальні методи організації досліджень. Поняття „метод” і „методика

Тема 3. Психолого-технологічні принципи наукової творчості

Творчість як основа наукової діяльності. Поняття творчості. Творчий підхід. Мислення. Психологія наукової роботи. Самоорганізація в науковій роботі. Основні якості творчої особистості в розумовій праці.

Особливості організації науково-дослідної роботи. Планування робочого дня. Роль комп'ютерного органайзера в плануванні дослідницької роботи. Періодичність чергування роботи і відпочинку як основний засіб збільшення тривалості творчої працездатності. Роль індивідуальних особливостей творчої людини в науковій діяльності. Робоче місце. Оргтехніка, технічні засоби наукової діяльності.

Наукова комунікація в науковій діяльності. Наукова інформація як матеріал для творчої діяльності в науці. Основні елементи процесу наукової комунікації. Форми та види наукової комунікації. Візуальне вербальне спілкування. Телефонна розмова. Листування. Форум в Інтернеті. Роль особистої інформаційної бази дослідника.

Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

Поняття про наукову інформацію і її роль у проведенні досліджень. Джерела інформації та їх використання у науково-дослідній роботі. Поняття інформаційного ресурсу. Техніка роботи зі спеціальною літературою.

Змістовий модуль 2. Організація та етапи проведення наукових досліджень.

Тема 5. Кваліфікаційні роботи в галузі мистецтва.

Загальні положення. Бакалаврська дипломна і магістерська робота. Структура та етапи роботи над проведенням дослідження. Захист наукових робіт.

Тема 6. Розроблення робочої гіпотези та організація підбору матеріалу

Суть гіпотези. Гіпотеза як наукове припущення. Гіпотеза як форма розвитку знань.

Процес розвитку гіпотези: висування; формулювання; доведення; отримання результатів доведення гіпотези. Гіпотеза і доведене раніше наукове положення. Розробка робочої гіпотези.

Тема 7. Публікування результатів наукових досліджень

Обробка та форми впровадження результатів наукових робіт. Наукова публікація: поняття, функції, основні види. Наукова монографія, наукова стаття, теза доповіді. Методика підготовки та оформлення публікації до видання. Форма звітності при науковому дослідженні. *Опрацювання рукопису.* Форматування тексту за допомогою комп'ютера. Перевірка правильності оформлення рукопису. Важливість грамотності тексту і літературна правка. Важливість візуального представлення висновків у вигляді рисунків.

Тема 8. Науково-дослідницька діяльність студентів.

Алгоритм проведення наукового дослідження. Роль наукового керівника. Анотація. Рецензування наукових робіт

3. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Леки.	Практ.	Лаб.	Інд.	Сам.	Контр.
		(Семін.)				роб.	роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 1. Організаційна структура науки.							
Тема 1. Специфіка науково-							

дослідницької діяльності.	10	4	2			4	
Тема 2. Основи методології та методи наукової роботи.	8	2	2			4	
Тема 3. Психолого-технологічні принципи наукової творчості.	8	2	2			4	
Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.	8	2	2			4	
Разом за змістовим модулем 1	34	10	8	0		16	0

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лекц.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Інд.	Сам. роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 2. Організація та етапи проведення наукових досліджень.							
Тема 1. Кваліфікаційні роботи в галузі мистецтва. Структура і порядок дослідження.	14	2	2			10	
Тема 2. Розроблення робочої гіпотези та організація підбору матеріалу.	9	2	2			5	
Тема 3. Опублікування результатів наукових досліджень	9	2	2			5	
Тема 4. Науково-дослідницька діяльність студентів	20	6	8			6	
Разом за змістовим модулем 2	52	12	14	0		26	0

4. Темі практичних занять

Змістовий модуль 1.

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1. Специфіка науково-дослідницької діяльності	2
2	Тема 2. Основи методології та методи наукової роботи.	2

3	Тема 3. Психолого-технологічні принципи наукової творчості.	2
4	Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.	2
	Разом	8

Змістовий модуль 2

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1. Кваліфікаційні роботи в галузі мистецтва. Структура і порядок дослідження. Специфіка мистецьких дослідницьких робіт.	2
2	Тема 2. Розроблення робочої гіпотези та організація підбору матеріалу.	2
3	Тема 3. Публікування результатів наукових досліджень.	2
4	Тема 4. Науково-дослідницька діяльність студентів.	8
	Разом	14

5. Самостійна робота

Змістовий модуль 1.

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1. Специфіка науково-дослідницької діяльності. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	4
2	Тема 2. Основи методології та методи наукової роботи. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	4
3	Тема 3. Психолого-технологічні принципи наукової творчості. Особливості організації науково-дослідної роботи Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	4
4	Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Наукова комунікація в науковій діяльності. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	4
	Разом	16

Змістовий модуль 2

№ з/п	Тема	Кількість годин
-------	------	-----------------

1	Тема 1. Кваліфікаційні роботи в галузі мистецтва. Структура і порядок дослідження. Специфіка мистецьких дослідницьких робіт. Бакалаврська дипломна і магістерська робота. Структура та етапи роботи над проведенням дослідження. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	10
2	Тема 2. Розроблення робочої гіпотези та організація підбору матеріалу. Гіпотеза як форма розвитку знань. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	5
3	Тема 3. Психолого-технологічні принципи наукової творчості. Наукова публікація: поняття, функції, основні види. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	5
4	Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Алгоритм проведення наукового дослідження. Опрацювати рекомендовану до теми літературу.	6
	Разом	26

6. Методи навчання

Методи навчання - це основні шляхи, способи навчальної роботи викладача та студентів, за яких отримують певні знання, вміння і навички.

1. Пояснювально-ілюстративний – відображає діяльність викладача й студента, значення якого полягає в тому, що викладач повідомляє готову інформацію різними методами, з використанням демонстрацій, а студенти сприймають, осмислюють і запам'ятовують її, за необхідності відтворюючи отримані знання;

2. Метод письмового контролю і самоконтролю – контрольні роботи, письмові заліки, програмований контроль, письмовий самоконтроль;

3. Метод лабораторно-практичного контролю і самоконтролю – контрольні-лабораторні роботи, контроль виконання практичних робіт, програмований контроль, практичний самоконтроль;

4. Системний метод.

7. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Засоби діагностики успішності навчання – опитування, завдання для практичних робіт, комплекти завдань для модульних робіт .

КОМПЛЕКТ ЗАВДАНЬ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Визначте одне з основних завдань наукознавства.
2. Розкрийте основні напрямки науково-дослідницької діяльності студентів ВНЗ.
3. Охарактеризуйте жанрові форми наукового твору.
4. Наведіть загальну типологію методів дослідження.
5. Проаналізуйте методичні прийоми викладу наукових матеріалів.
6. Визначте особливості курсової, дипломної, магістерської робіт.

7. Які існують методичні прийоми викладу наукових матеріалів? У чому їх переваги і недоліки?
8. Визначте вимоги до загального обсягу кваліфікаційних робіт.
9. Які висувують вимоги до технічного оформлення наукових робіт?
10. Які мовні звороти використовують у наукових працях для логічного поєднання структурних частин?
11. У чому полягають обов'язки наукового керівника курсової (дипломної) роботи?
12. Охарактеризуйте різновиди інформації про об'єкт дослідження.
13. Які існують методи доказу достовірності результатів наукового пізнання?
14. Яким чином здійснюється пошук вторинної документної інформації з теми?
15. Охарактеризуйте принципи роботи з науковою літературою.
16. На якому етапі науково-дослідної роботи відбувається деталізація попереднього плану дослідження?
17. Яким чином розмежують методологію та методи дослідження у зарубіжній та вітчизняній наукових традиціях?
18. Наведіть загальну типологію методів дослідження.
19. У чому полягає системний підхід.
20. Чим обумовлюється вибір методів дослідження?
21. Визначте специфіку інформаційного підходу.
22. Охарактеризуйте загальну схему наукового дослідження.
23. Які висувують вимоги до вибору теми наукової роботи?
24. Які існують жанрові форми наукового твору?
25. Розкрийте зв'язок між метою, завданням і кінцевим результатом дослідження.
26. У чому полягає специфіка наукового стилю викладу?
27. Назвіть загальні технічні вимоги до оформлення наукових праць.
28. Які державні структури здійснюють підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів.
29. Які існують форми підготовки наукових кадрів?
30. Охарактеризуйте нормативно-правову базу підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.
31. У яких формах виявляється науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу?
32. Розкрийте основні напрямки науково-дослідницької діяльності студентів ВНЗ.
33. Назвіть основні ідентифікатори наукової школи.
34. Як Ви розумієте поняття «наука»?
35. У чому полягає суть наукового дослідження?
36. Визначте одне з основних завдань наукознавства.
37. Що таке *індекс цитування* і яким чином він пов'язаний з *науковим рейтингом*?
38. Визначте критерії науковості знань.
39. Назвіть основні поняття науки.
40. У яких формах виявляється науковий результат?

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬ

(залік)

Підготувати і виступити із науковою доповіддю (на основі тексту курсової роботи).

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль 1,2

Таблиця 3

Поточний контроль								Модульний контроль		Загальна кількість балів
Модуль 1								Модуль 2		
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				МКР 1	МКР 1	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	30	30	
5	5	5	5	5	5	5	5			

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за 100 бальною шкалою. Воно включає оцінювання студента за кожну тему, оцінку за модульні контрольні роботи або підсумкову оцінку за іспит. *Поточний* контроль загалом становить 40 балів за заліковий кредит. 60 балів відводиться на *підсумковий* модульний контроль чи, за вимогою студента іспит.

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння студентом теоретичного матеріалу, практичних навиків, здатності приміняти отримані знання з вивченої дисципліни.

Поточний контроль реалізується у формі оцінки на практичних заняттях, перевірки результатів виконання індивідуальних навчальних завдань, контролю засвоєння навчального матеріалу запланованого на самостійне опрацювання студентом. *Поточна* модульна оцінка визначається як сума оцінок за певну навчальну діяльність протягом роботи на практичних заняттях, за індивідуальні завдання. Максимальна сумарна оцінка поточних оцінок – 40 балів при одному змістовому модулі, та 20 балів при двох змістових модулях.

Модульний контроль здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання згідно затвердженого графіку. Контрольні модульні роботи проводяться як у письмовій формі. Оцінка за контрольну модульну роботу доводиться до відома студентів не пізніше семи днів після проведення. У випадку відсутності студента на модульному контролі з будь яких причин (через не допуск, хворобу, тощо) студент повинен повторно пройти модульний контроль у визначені кафедрою терміни.

Контрольна робота. Завданнями письмової контрольної роботи є перевірка розуміння та засвоєння студентом теоретичного матеріалу, умінь самостійно опрацьовувати літературу, умінь письмово викласти вивчений матеріал. Максимальна оцінка – 60 балів при одному змістовому модулі, та 30 балів при двох змістових модулях.

Студент, який не відвідував практичні заняття до здачі контрольної роботи не допускається. Оцінка за контрольну модульну роботу вважається позитивною, якщо вона складає не менше 60% максимальної кількості балів.

Перескладання модульної контрольної оцінки з метою її підвищення не дозволяється.

КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ.

Критерії оцінювання змістових модулів

"відмінно"- (5 балів) одержує студент, що показав:

- всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу;
- уміння самостійно виконувати завдання, передбачені навчальною програмою;
- знання основної і додаткової літератури за курсом;
- творчі здібності в розумінні, викладі і використанні навчального матеріалу;
- уміння бачити і встановлювати між предметні зв'язки у вивченій інформації, усвідомлювати взаємозв'язки основних понять навчальної дисципліни.

"добре"- (4 бали) ставиться студенту, який:

- показав повне знання програмного матеріалу;
- успішно виконував передбачені програмою завдання;
- засвоїв основну літературу, рекомендовану в навчальній програмі;
- показав систематичні знання по предмету, уміння самостійно поновлювати й оновлювати їх у ході навчальної роботи і професійної діяльності.

"задовільно"- (2-3 бали) ставиться студенту, який:

- показав не повне знання програмного матеріалу;
- на достатньому рівні виконував передбачені програмою завдання з значними помилками;
- засвоїв основну літературу, рекомендовану в навчальній програмі, але при використанні допускає помилки;
- показав не повні знання по предмету, самостійно не вміє поновлювати й оновлювати їх у ході навчальної роботи і професійної діяльності.

"незадовільно" (0-1 бал) ставиться студенту, який:

- показав низький рівень знань основного програмного матеріалу;
- допускає принципові помилки у виконанні завдань.

Критерії оцінювання МКР.

"відмінно" - (28-30 балів) одержує студент, що показав:

- всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу;
- уміння самостійно виконувати завдання, передбачені навчальною програмою;
- знання основної і додаткової літератури за курсом;
- творчі здібності в розумінні, викладі і використанні навчального матеріалу;
- уміння бачити і встановлювати між предметні зв'язки у вивченій інформації, усвідомлювати взаємозв'язки основних понять навчальної дисципліни.

"добре"-(24-27 балів) ставиться студенту, який:

- показав повне знання програмного матеріалу;
- успішно виконував передбачені програмою завдання;
- засвоїв основну літературу, рекомендовану в навчальній програмі;
- показав систематичні знання по предмету, уміння самостійно поновлювати й оновлювати їх у ході навчальної роботи і професійної діяльності.

"задовільно"-(22-23 бали) ставиться студенту, який:

- показав не повне знання програмного матеріалу;
- на достатньому рівні виконував передбачені програмою завдання з значними помилками;
- засвоїв основну літературу, рекомендовану в навчальній програмі, але при використанні допускає помилки;
- показав не повні знання по предмету, самостійно не вміє поновлювати й оновлювати їх у ході навчальної роботи і професійної діяльності.

"незадовільно"(0-21 бал) ставиться студенту, який:

- показав низький рівень знань основного програмного матеріалу;
- допускає принципові помилки у виконанні завдань.

Шкала оцінювання:

Оцінка	Оцінка	Оцінка за шкалою ECTS
--------	--------	-----------------------

в балах	за національною шкалою		
90-100	Відмінно	A	відмінне виконання
82-89	Добре	B	вище середнього рівня
75-81		C	загалом хороша робота
67-74	Задовільно	D	непогано
60-66		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1-59	Незадовільно	Fx	необхідне перескладання

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:

1. Богдан С. Виступ на захисті науково-дослідницьких робіт із філології та мистецтвознавства (методичні рекомендації для слухачів та керівників секцій). // С. Богдан, – Луцьк, 2007. – 41 с.
2. Богдан С. К. Як підготувати роботу до захисту // Світлана Богдан – Луцьк, 2004. – 16 с.
3. Коломієць В. О. Як виконувати курсову роботу: Метод. посібник для студентів вищих педагог. навч. закладів.// В.О.Коломієць – К.; Вища школа, 2003. – 69 с.
4. Опорні конспекти лекцій, інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни, відмінні роботи студентів, ілюстративні та демонстраційні матеріали.
5. Філінюк А.Г. Наукова робота студента: метод. рек. для студ. і магістрантів усіх спец. і форм навчання.//А.Г.Філінюк – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2007.–74 с.

Список джерел

Основні

- 1.Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навч. посібник. - Вид. 2-е, доп. і перероб. //В.В.Ковальчук, Л.М.Моїсєєв– К.: Видавничий дім „Професіонал”, 2004. - 208 с.
- 2.Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: Навч. посібник.//О.В. Крушельницька – К.: Кондор, 2003. – 192 с.
- 3.Пилипчук М.І. Основи наукових досліджень: підручник / М.І. Пилипчук, А.С. Григор'єв, В.В. Шостак. – К.: Знання, 2007. – 270 с.
- 4.П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі.//І.С.Пятницька-Позднякова – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.
- 5.Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень.//Г.С.Цехмістрова – К.: Слово, 2003. - 240 с.
- 6.Шейко В.М. Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 310 с.

Додаткові

- 1.Бюлетень ВАК України. – 2008. – №3. – С. 9-13.

2. Кузьменко С.Г. Курсова (дипломна) – це дуже просто: наук.-практ. посіб. / С.Г. Кузьменко; Донец. юрид. ін-т МВС України при Донец. держ. ун-ті. – Донецьк: Норд-Прес, 2004. – 126 с.

3. Курсовые и дипломные работы: От выбора темы до защиты: Справочное пособие / Авт.-сост. И. Н. Кузнецов. – Мн.: Мисанта, 2003. – 416 с.

4. Кушнарченко Н.М., Удалова В.К. Наукова обробка документів: підручник / Н.М. Кушнарченко, В.К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 334 с.

5. Методологические вопросы науковедения / под ред. В.И. Оноприенко. – К.: УкрИНТЭИ, 2001. – 323 с.

6. Українські ресурси мережі Інтернет: громадсько-політичні центри / Укл. Ю. Шайгородський. – К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2003. – 296 с.

7. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности: учебник / В.А. Ядов. – М.: Добросвет, 1998. 596 с.

Ресурси

1. www.education.gov.ua - сайт Міністерства освіти і науки України.
2. www.nbuv.gov.ua - сайт бібліотеки імені В.Вернадського.